Land	**Verenigde Staten**
Datum	**6 - 11 januari 2019**
Missieleiding	**Staatssecretaris Mona Keijzer, Special Envoy StartupDelta Constantijn van Oranje (CES/Las Vegas)**
Type beurs/missie	**Werkbezoek Michigan; Consumer Electronics Show (CES) in Las Vegas en werkbezoek Silicon Valley**
Delegatie	**50 startups (CES)**
Achtergrond	**Kennismaking inkomend gouverneur Michigan: kennismakings-bezoek aan de jaarlijkse Consumer Electronic Show en Silicon Valley**

Samenvatting
Op 6 en 7 januari 2019 bezocht staatsecretaris Keijzer de staat Michigan in de VS. De focus van dit bezoek lag op het versterken van de banden met de staat Michigan en de mogelijkheden van samenwerking in de *automotive* industrie en bij de ontwikkeling van *smart mobility*, en op het vergroten van de kans dat Nederlandse bedrijven hierbij een rol kunnen spelen. De staatssecretaris sprak met de gouverneur van Michigan, Gretchen Whitmer, en er werd een ontvangst georganiseerd met de Nederlandse *automotive* zakengemeenschap in Detroit. Ook bracht zij een bezoek aan het American Center for Mobility (ACM) en aan de University of Michigan.

Op 7 januari 2019 reisde staatssecretaris Keijzer door naar Las Vegas, waar zij samen met Prins Constantijn van Oranje (Special Envoy voor startups) en een delegatie van Nederlandse bedrijven en universiteiten aanwezig was op de CES (Consumer Electronics Show). Op deze beurs (georganiseerd door de Consumer Technology Association) presenteerden 50 Nederlandse startups zich in het Holland Tech Paviljoen aan andere internationale bedrijven en investeerders.

Aansluitend werd een bezoek gebracht aan Silicon Valley om daar in gesprekken met technologiebedrijven (waaronder Google X en Intel), incubators en vertegenwoordigers van Nederlandse bedrijven te leren van het innovatie- en technologiebeleid in Californië.
Het bezoek was zeer succesvol en heeft geleid tot geslaagde contacten van startups, uitbouw van het netwerk (zoals rond Holland in the Valley en de organisatie van GES2019) en nieuwe initiatieven in het kader van de kamerbrief over de doorontwikkeling van het startup- en scale-up beleid en Techleap.NL.

Belangrijkste onderdelen programma
- Opening Holland Tech Paviljoen op CES
- Aankondiging GES2019 i.s.m. Philips, TomTom, Google, CTA
- Gesprek met president Shapiro en VP CEO Chupka van CTA over ambities CES Unveiled 2019/2020
- Diverse gesprekken met Amerikaanse bedrijven over het ecosysteem
- Diverse gesprekken met media m.b.t. het innovatiebeleid en de organisatie van GES in Nederland

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Gedurende het bezoek is het thema duurzame mobiliteit aan bod gekomen in een workshop georganiseerd door Coast to Coast Smart e-Mobility. Coast to Coast Smart e-Mobility is een PiB waar ongeveer 40 Nederlandse en Amerikaanse bedrijven in de duurzame mobiliteitssector deel van uitmaken. Tevens werd er een bezoek gebracht aan VanMoof. De Nederlandse fietsenmaker biedt sinds vorig jaar hightech elektrische fietsen aan als duurzaam vervoersmiddel in het heuvelachtige San Francisco.

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs
In gesprekken met bedrijven en startups is aan de orde geweest dat Nederland niet alleen kijkt naar de economische belangen maar ook naar de bijdrage die innovatieve tech-gerelateerde bedrijven kunnen leveren aan het oplossen van maatschappelijke uitdagingen (“Tech for good”).

Resultaten en follow-up

- De afspraak met de nieuwe gouverneur Whitmer gaf de mogelijkheid om op het hoogste politieke niveau de banden met Michigan verder aan te halen en de samenwerking m.b.t. het thema *automotive* i.h.k.v. de MOU Automotive te bevestigen;
- CG Chicago kon door dit bezoek het netwerk in het *automotive* cluster in Detroit verder versterken ten behoeve van vervolgactiviteiten.
- De naar CES meegereisde startups hebben overeenkomsten gesloten (o.a. Scalys en Absolute Audio Labs), waardevolle contacten gelegd met potentiele investeerders en klanten (2.500 afspraken worden als waardevol/goed ervaren). Een aantal startups die voor het eerste jaar meereisden overwegen om in 2020 wederom naar CES te gaan (voortbouwend op de leads in 2019).
- Op CES was ook een vertegenwoordiging van de Vereniging van Universiteiten (VSNU) aanwezig. De contacten van de VSNU delegatie met vertegenwoordigers van vergelijkbare organisaties in de VS hebben tot nieuwe ambities binnen de VSNU geleid op het gebied van kennisverspreiding en kennisbenutting. Universiteiten nemen concrete initiatieven zoals de Academische Startup Competitie, waarbij de tien winnaars hebben deelgenomen aan een incubatorprogramma in Silicon Valley, georganiseerd i.s.m. het consulaat-generaal (september 2019).
- De gesprekken met Amerikaanse en Nederlandse vertegenwoordigers van bedrijven in de VS over de kracht en zwakte van beide ecosystemen voor tech bedrijven is van betekenis geweest voor de vernieuwing van het tech-gerelateerde ondernemers- en innovatiebeleid en de rol van TechLeap. Deze brief over startup en scale-up beleid van EZK is op 3 juni 2019 aan de Tweede Kamer aangeboden (TK 2018-2019, 32637 nr. 374), waarin o.a. aandacht is voor acties m.b.t. aantrekken van talent, benutting van sleuteltechnologieën en de ondernemende mindset.
- De overheids- en bedrijfscontacten tussen de VS en Nederland hebben bijgedragen aan een stevig netwerk rond de voorbereiding van GES2019 (juni 2019 in Den Haag), de organisatie van een meer Europese editie van CES Unveiled (oktober 2019, Amsterdam) en de voorbereiding van een werkbezoek rond CES Las Vegas in 2020. Daarbij is de samenwerking met CTA en de VS Ambassade in Nederland geïntensiveerd.

Land	**Duitsland**
Datum	**5-6 maart 2019**
Missieleiding	**Minister Sigrid Kaag**
Type missie	**Uitgaande economische missie**
Delegatie	**77 bedrijven uit de sectoren ruimtevaart en wind-op-zee.**
Achtergrond	**Economische onderdelen en marge van het officiële werkbezoek van het koninklijk paar (6 maart)**

Samenvatting

Op 6 maart bracht het koninklijk paar (KP) een werkbezoek aan de vrije Hanzestad Bremen, die bestaat uit Bremen en Bremerhaven. Het bezoek aan Bremen vond plaats in een periode dat het economisch goed gaat met Duitsland en Nederland. De Duitse economie maakt een groeiperiode door (1,5 % BBP-groei in 2018; verwachting 1,5% in 2019), een groei waarvan ook Nederland profiteert. Het bezoek aan Bremen heeft vooral een economische invalshoek waarin de thema's windenergie, ruimtevaart en pool- en marien onderzoek centraal staan. Dit zijn thema's waar zowel Nederland als Duitsland een actieve rol spelen en al bilaterale samenwerking en kennisuitwisseling plaatsvindt. De handelsmissie bood gelegenheid om de positie van het Nederlandse bedrijfsleven in Bremen te versterken en de samenwerking te bestendigen. De delegatie bestond uit 77 bedrijven, 28 in de ruimtevaartdelegatie en 49 in de windenergie-op-zee delegatie. Zakelijk missieleider was Hans de Boer (voorzitter VNO-NCW).

Belangrijkste onderdelen programma

- Ronde tafel Electro mobiliteit (zonder bedrijven)
- Bezoek Airbus (ruimtevaart)
- Bezoek Fraunhofer IWES (wind-op-zee)
- Bezoek Alfred Wegener Institut (pool- en marien onderzoek)

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Deelnemers voldoen voor deelname aan de IMVO-criteria. Gelet op de bestemming en gekozen sectoren is het thema minder prominent besproken.

Maatschappelijke uitdagingen/ SDGs
Wind-op-zee delegatie had de focus op duurzame energieopwekking. Ruimtevaart focuste o.a. op satellieten die overstromingen en verzakkingen in kaart kunnen brengen, en bijdragen aan voedselzekerheid in ontwikkelingslanden. Kennisdelegatie pool-en-marien onderzoek heeft de focus gelegd op klimaatverandering.

Resultaten en follow-up
De handelsmissie heeft economische kansen gecreëerd voor Nederlandse ondernemers, m.n. in de sectoren ruimtevaart en windenergie. Concreet zijn 3 LOI's en 1 MoU ondertekend die bijdragen aan de verduurzaming van de Nederlandse en Duitse industrie en energiebehoefte. Versterken bilaterale samenwerking en kennisuitwisseling op het gebied van pool- en marien-onderzoek door ondertekening van vier MoU's en één *Joint Declaration*.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.

Land	**Verenigde Staten**
Datum	**25 – 27 maart 2019**
Missieleiding	**Minister Sigrid Kaag**
Type missie	**Uitgaande innovatie missie Silicon Valley en bezoek Atlanta**
Delegatie	**22 bedrijven en kennisinstellingen uit de sectoren artificial intelligence (AI), robotica en blockchain**
Achtergrond	**Innovatiemissie met focus op positioneren van Nederland op *smart industry.***

Samenvatting
Op 25 en 26 maart leidde de minister een innovatiemissie met 22 bedrijven en kennisinstellingen uit de Nederlandse *smart industry* naar Silicon Valley. Tijdens deze missie werd de minister vergezeld door de Special Envoy van StartupDelta, Prins Constantijn van Oranje. De werktitel van deze missie was *The Future of Automation*, waarbij er een speciale nadruk lag op het positioneren van Nederland als Europese koploper op wat in Nederland *smart industry* wordt genoemd. Hierbij werd er specifiek samengewerkt met het innovatienetwerk, RVO, private partners FME, Holland Robotics/ Robovalley en de Dutch Blockchain Coalition. De timing van het bezoek was strategisch: technologieën als AI, robotica en blockchain staan op het punt om bedrijfsprocessen en precisietechnologie ingrijpend te veranderen, waarbij het van belang is dat Nederland zich profileert als een belangrijke speler op deze thema's. Doordat veel kennisinstellingen zich bij de missie voegden bracht Nederland een sterke afspiegeling én kopstukken van het Nederlandse AI-veld naar Silicon Valley.

Tijdens haar bezoek sprak de minister met Lt. Governor van Californië Kounalakis (D), met vrouwelijke leiders uit de wetenschap en Tech wereld en bezocht ASML, Adyen en Palo Alto Networks. Samen met de Special Envoy sprak de minister bij het WEF Center for the 4th Industrial Revolution over digitalisering en handel (SDG9) en inclusiviteit. Tijdens een diner in het San Francisco War Memorial lanceerde de minister het netwerkplatform *Holland in the Valley* en maakte de Special Envoy bekend dat het ministerie van Buitenlandse Zaken een nieuwe startup-liaison voor de VS plaatst op het CG in San Francisco.

Op 27 maart reisde de minister door naar Atlanta om daar het nieuwe consulaat-generaal (CG) te openen. Zij bezocht in Atlanta het Martin Luther King Center en sprak zij met burgemeester Keisha Lance Bottoms. Er vond een ontmoeting plaats met een viertal vrouwelijke ondernemers van het Women's Entrepreneurship Initiative (WEI) aan wie een uitnodiging voor deelname aan de GES werd overhandigd. Zij hebben ook daadwerkelijk deelgenomen. Verder bracht de minister bezoeken aan het hoofdkantoor van Coca-Cola en een productiefaciliteit van Fokker Aerospace.

Belangrijkste onderdelen programma
- Bilateraal Lt. Governor Kounalakis
- Female Leadership Lunch
- WEF-sessie *Making Global Trade More Inclusive*
- Lancering Holland in the Valley
- Opening CG Atlanta
- Bilateraal gesprek burgemeester Lance Bottoms & bezoek Women's Entrepreneurship Initiative

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Tijdens de missie stonden meerdere programmaonderdelen in het teken van diversiteit en inclusie, en vrouwelijk ondernemerschap. Zo vond er een Female Leadership Lunch plaats met prominente vrouwelijke leidinggevenden van University of California, Berkeley en uit de Tech wereld, waar is gesproken over hoe zij omgaan met vrouwenrechten, diversiteit en inclusie. Daarnaast werd de minister op het stadhuis van Atlanta ontvangen door een delegatie van het *Women's Entrepreneurship Initiative*, een incubator van de stad Atlanta die jonge vrouwelijke startups ondersteunen bij ondernemen. Tevens werd er tijdens verschillende bedrijfsbezoeken gesproken over diversiteit en gelijkheid.

Andere MVO-gerelateerde onderwerpen die aan bod zijn gekomen zijn onder andere circulaire economie, een *zero waste* bedrijfsmodel en gegevensbescherming.

Maatschappelijke uitdagingen/ SDGs
Tijdens de missie lag een sterke focus op het feit dat de nieuwe smart technologieën ook een verregaande maatschappelijke impact gaan hebben. De minister heeft tijdens haar bezoek actief de dialoog opgezocht en aandacht gevraagd voor de sociale impact, inclusie en efficiëntie van handel en innovatie. Dit aspect stond centraal tijdens sessie met WEF-Center for the 4th Industrial Revolution, waar Nederland zich positioneerde als trekker t.a.v. de doelstellingen van SDG 9: *more inclusive, more efficient trade*, waarbij zij digitalisering van fysieke goederenstromen als nieuw aandachtspunt inbracht voor het bereiken van SDG9.

Resultaten en follow-up
- Opening CG Atlanta
- Lancering Holland in the Valley
- Promoten GES
- Het verbinden van economische diplomatie aan kennisdiplomatie
- Nederland op de kaart gezet als internationale speler op het vlak van Smart Industry
- Potentiele zakelijke overeenkomsten worden geschat op 2 tot 6 M€.
- Side event: opening EIT Digital -Europese organisatie voor innovatie en educatie-Hub in de VS.
- Nationale veld versterkt in voorbereiding op nationale AI-strategie (lancering AI-actieplan op 8 okt).

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.

Land	**Vietnam**
Datum	**9 – 11 april 2019**
Missieleiding	**Minister-president Mark Rutte, minister Cora van Nieuwenhuizen,**
Type missie	**Uitgaande economische missie**
Delegatie	**Diverse sectoren, 72 bedrijven en kennisinstellingen uit de sectoren land- en tuinbouw / water / logistiek, binnenvaart, luchtvaart / wind op zee / smart cities, mainports.**
Achtergrond	**Brede uitgaande economische missie onder leiding van MP Rutte en minister van Nieuwenhuizen**

Samenvatting
De economische missie naar Vietnam volgde op een uitnodiging van Vietnamese premier Phuc aan MP Rutte en na een succesvolle economische missie geleid door minister Kaag in februari 2018.

Deze economische missie onder leiding van MP Rutte en - na zijn vertrek - minister Van Nieuwenhuizen was een groot succes. Het feit dat MP Rutte toch kwam, één dag in plaats van drie vanwege de Europese top over de Brexit op 10 april, werd bijzonder gewaardeerd door de Vietnamezen en gezien als een extra bekrachtiging van de toch al goede relaties tussen onze landen. In zijn gesprekken met de top-3 leiders van Vietnam heeft MP Rutte in zeer beperkte tijd veel kunnen bereiken.

Het bezoek van MP Rutte heeft in belangrijke mate bijgedragen aan de verdieping en verbreding van de betrekkingen met Vietnam. Het land hecht aan dergelijke bezoeken op hoog niveau, waaraan nog lang daarna wordt gerefereerd. Tijdens het bezoek is op initiatief van de Vietnamezen de relatie opgeschaald van sectorale strategische partnerschappen op water, klimaat en landbouw naar een *comprehensive partnership*. Op terreinen van water en landbouw vonden de jaarlijkse bijeenkomsten in het kader van de strategische partnerschappen plaats. Daarnaast werd door Nederland veel aandacht besteed aan de verbindingen tussen de twee onderwerpen, waarbij vooral het door beide MP's ondertekende MoU m.b.t. landbouwtransitie in de Mekong Delta van belang is. Staatssecretaris Snel heeft tijdens het bezoek een douaneverdrag ten behoeve van wederzijdse bijstand tussen de twee landen getekend. Een dergelijk verdrag heeft Vietnam slechts met een beperkt aantal landen, eveneens een teken van de goede relaties. In HCMC was vooral het gesprek met de partijsecretaris Nhan van belang. Deze wordt regelmatig genoemd in het kader van (nog) hogere posities na 2021 (nieuwe partijcongres).

Belangrijkste onderdelen programma
- Bilateraal gesprek MP Rutte en MP Phuc
- Delegatieconsultaties met beide premiers, meereizende bewindspersonen en Vietnamese counterparts
- Intergovernmental Committee (IC) in het kader van de Strategische Partnerschappen op gebied van water en landbouw
- CEO roundtable
- Bezoek aan Hoi An, waar het Nederlandse consortium in de schijnwerpers is gezet dat werkt aan een voorstel voor een groot kustbeschermingsproject.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
In zijn gesprekken bevorderde MP Rutte uiteraard de economische relaties, maar hij schroomde ook niet de gevoelige onderwerpen op te brengen. Zijn gesprekspartners reageerden hier opvallend open op. De MP refereerde in het kader van het EU-VN vrijhandelsakkoord meermalen aan de noodzaak om de ILO-conventies te ratificeren. Ook benoemde MP Rutte de potentieel negatieve gevolgen van de nieuwe 'cyber security law' voor het level playing field van buitenlandse bedrijven en de privacy van Vietnamese en buitenlandse gebruikers van digitale dienstverlening. Belangrijk resultaat hiervan is dat de Vietnamese overheid de Nederlandse Speciaal Gezant voor Cyber Security zal ontvangen om over wet- en regelgeving ter bescherming tegen cyberaanvallen te spreken.

Maatschappelijke uitdagingen/ SDGs
Bij de ontwikkeling van het programma van de economische missie is goed rekening gehouden met de overkoepelende thematiek 'duurzame ontwikkeling en maatschappelijk verantwoord ondernemerschap'. In het Holland Branding Event, een 'sustainable fashion show' met als titel Walk the Talk, stond naast de kwaliteit van de productie van kleding, ook de diversiteit van de modellen centraal. Dit event werd onverwacht ook bezocht door MP Phuc en is uitgezonden op de nationale televisie. De gezamenlijke thema bijeenkomst voor de deelnemers van de handelsmissie stond in het teken van 'Responsible Business Conduct (RBC) for the SDGs'.

Resultaten en follow-up
De economische missie heeft veel aandacht gekregen in nationale en lokale media (300 artikelen online en offline, meerdere reportages op televisie en radio). Een aantal belangrijke resultaten zijn:

- De economische missie heeft ruim 50 miljoen Euro aan contracten opgeleverd. Dit bedrag zal mettertijd oplopen. Er zijn contracten gesloten over o.a. land- en tuinbouwsector, circulaire economie en windenergie.

- Bilaterale relatie opgeschaald van sectorale samenwerking op water en landbouw naar een comprehensive partnership.
- Douaneverdrag ten behoeve van wederzijdse bijstand tussen de twee landen getekend.
- MoU m.b.t. landbouwtransitie in de Mekong Delta getekend.
- MoU op overstromingspreventie in HCMC getekend.

Tijdens de kabinetsperiode zijn er met regelmaat inkomende en uitgaande (economische) missies op hoog niveau van en naar Vietnam geweest, zoals het inkomende bezoek van PM Phuc in 2017 en de uitgaande economische missie van minister Kaag in 2018. Deze missies zorgen voor continuïteit in de handelsrelatie met Vietnam. Het bezoek van MP Rutte past in deze aanpak. In mei 2019 heeft partijsecretaris Nhan van HCMC een tegenbezoek gebracht aan Nederland. Naast de politieke ontmoetingen met minister Kaag en minister Schouten heeft meneer Nhan o.a. de belangrijke 'mainports' (Brainport – Eindhoven, haven – Rotterdam en luchthaven – Amsterdam) van Nederland bezocht. Nhan besteedde veel aandacht aan waterveiligheid en afvalwater/drinkwater tijdens zijn bezoek. Twee grote dossiers voor zijn stad. In augustus vond een tegenbezoek plaats van partijsecretaris Thanh Ha Nie Kam van staatbedrijven, en in september van vice-minister Vuong van industrie en handel op de rol.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.

Land	**China**
Datum	**6 – 10 mei 2019**
Missieleiding	**Minister Hugo de Jonge**
Type missie	**Uitgaande ouderenzorg missie Beijing, Suzhou/Shanghai**
Delegatie	**Ouderenzorg**
Achtergrond	**Het bezoek van minister De Jonge is een direct gevolg van het bezoek dat de Chinese minister-president Li Keqiang vorig jaar oktober aan Nederland bracht waarbij hij de minister uitnodigde.**

Samenvatting
Minister De Jonge bracht van 6 – 10 mei een bezoek aan de Volksrepubliek China. Hij werd bij dit bezoek vergezeld door een delegatie van 20 deskundigen van in totaal 12 bedrijven en instellingen op het gebied van ouderenzorg. Het bezoek is een direct gevolg van het bezoek dat de Chinese Minister-President Li Keqiang vorig jaar oktober aan Nederland bracht, waarbij hij de minister uitnodigde een bezoek te brengen aan China.
Tijdens het bezoek heeft minister De Jonge in Beijing gesproken met vice-minister Lian Weiliang (NDRC verantwoordelijk voor ouderenzorg) van de "National Development and Reform Commission (NDRC)", het planning ministerie van China, de Chinese minister van Volksgezondheid Ma Xiaomei en minister Huang Shuxian van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (verantwoordelijk voor de uitvoering van ouderenzorg qua faciliteiten). Tijdens de gesprekken is er vooral gesproken over de vergrijzing. Naast deze gesprekken zijn er seminars en matchmaking georganiseerd voor de bedrijven. Daaruit bleek de enorme interesse van Chinese bedrijven in Nederlandse kennis en expertise op het terrein van ouderenzorg.

Belangrijkste onderdelen programma
- Gesprek met vice-minister Lian Weiliang (NDRC verantwoordelijk voor ouderenzorg) van de "National Development and Reform Commission (NDRC)
- Gesprek met de Chinese minister van Volksgezondheid Ma Xiaomei
- Gesprek met minister Huang Shuxian van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (verantwoordelijkheid voor de uitvoering van ouderenzorg qua faciliteiten)
- Seminars, zowel in Beijing als in Suzhou.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Een verbetering van de ouderenzorg in China zorgt voor een verbetering van de mensenrechten van ouderen. China heeft de hulp van Nederland gevraagd in de vorm van expertise om de sterk vergrijzende bevolking zorg aan te bieden. Nederland biedt deze hulp door kennisoverdracht en

door de inzet van Nederlandse bedrijven gespecialiseerd in ouderenzorg. Deze ondersteuning biedt gelegenheid om een menswaardige en duurzame zorg van ouderen te bevorderen.

Maatschappelijke uitdagingen/ SDGs
Tijdens de gesprekken is er vooral gesproken over de vergrijzing. Percentagegewijs is het aantal ouderen vooralsnog vergelijkbaar met Nederland, al is de toename in China op relatief korte termijn nog forser dan in Nederland vanwege het Chinese 1-kind beleid. Als er naar absolute getallen wordt gekeken is duidelijk dat voor China in de toekomst een ernstige situatie gaat ontstaan (300 miljoen ouderen in 2025, 485 miljoen ouderen in 2050). China heeft beperkte expertise om gespecialiseerde zorg te bieden en een gebrek aan faciliteiten, zowel qua menskracht als qua fysieke faciliteiten. Dit levert een directie bijdrage aan SDG 3 maar raakt in de uitwerking meerdere SDG's.

Resultaten en follow-up
In de gesprekken werd er afgesproken de samenwerking op het gebied van ouderenzorg op zowel publiek als privaat terrein te intensiveren. Dit werd bekrachtigd met de ondertekening van een MOU met de minister van Gezondheid en een MOU met het NDRC. In dit MOU is opgenomen dat het International Center van NDRC en de Task Force Health Care (een samenwerkingsverband in Nederland van bedrijven en overheden op het gebied van zorg) een implementatieplan zullen opstellen hoe de samenwerking concreet vorm gegeven kan worden. Het huidige Partners in Business programma ouderenzorg dat Nederland heeft voor China zal hierbij betrokken worden.

Deze missie is uitgevoerd door de Taskforce Health Care.

Land	**Verenigde Staten**
Datum	**12 - 15 mei 2019**
Missieleiding	**Minister Kajsa Ollongren**
Type missie	**Uitgaande Innovatiemissie Smart Cities-conferentie, New York, VS**
Delegatie	**50 bedrijven, instellingen en gemeenten (80 personen) uit de sectoren circulaire economie, smart mobility en klimaat-bestendigheid**
Achtergrond	**Zakelijke kansen onderzocht en vergroot door presentatie van Nederlandse innovatieve oplossingen die bijdragen aan duurzame en slimme stedelijke ontwikkeling**

Samenvatting
De Smart Cities New York conferentie is sinds 2017 één van de grootste jaarlijkse activiteiten van het CGNY en maakt onderdeel uit van het jaarplan voor de VS. De missie plus bijbehorend paviljoen op de beurs kwamen tot stand in nauwe samenwerking met RVO en BZK. De 50 Nederlandse deelnemende bedrijven kregen individuele matchmaking aangeboden en parallelle programma's per *track (*circulaire economie, klimaatbestendigheid en smart mobility). Daarnaast hadden de bedrijven de mogelijkheid om per sector een workshop te organiseren en om in het Nederlandse paviljoen op de beurs hun product of dienst te *pitchen* voor een breed publiek. In diverse panels op de beurs zaten Nederlandse sprekers en Nederland kreeg als één van de belangrijkste sponsoren van de beurs een vermelding in alle publicaties (papier en digitaal) van de Smart Cities New York organisatie. Een overkoepelend thema voor Nederland tijdens deze conferentie was 'duurzaamheid' – *smart solutions may be sustainable, but sustainable solutions are always smart.* Hiermee vulde Nederland het thema breder in dan 'slechts' technologische oplossingen. Door duurzaamheid een plek te geven op een *tech* beurs werd mede een verband gelegd met IMVO.

Minister Ollongren was bij de beurs aanwezig als *keynote* spreker en volgde deels een parallel programma, waarbij zij kennis maakte met vertegenwoordigers van *social housing* projecten, vastgoedontwikkelaars en partijen die New Yorkse gebouwen en gebieden weerbaar moeten maken tegen klimaatverandering (o.a. met behulp van het Nederland bedrijf Arcadis). Tevens was

er een bilateraal gesprek met Vicki Bean, de recent aangetreden Deputy Mayor of Housing and Economic Development for New York City.

Belangrijkste onderdelen programma

- Kennismaking en pitch-training voor bedrijven in Nederland (alvorens vertrek naar de VS).
- Kick-off voor de gehele Nederlandse delegatie o.l.v. minister Ollongren en zakelijk missieleider Henk de Jong.
- Workshops gegeven door Nederlandse bedrijven en instellingen voor Amerikaans publiek.
- Nederlands paviljoen op de beursvloer. Dit paviljoen was hét kloppend hart van de conferentie, zowel qua locatie als qua activiteiten (lunchpitches *silent disco* stijl, outreach naar deelnemers met flyers en gifts - gerecyclede water flesjes van Join the Pipe –, uitnodigend meubilair van hergebruikt hout, hightop tafels om gesprekken te kunnen voeren). De beurs telde 4000 deelnemers, 300 sprekers, 30 bestuurders, 500 steden, 90 workshops en 30 side events.
- Parallelle programma's per sector, in aanvulling op de beurs, plus een matchmaking avond bij het Nederlandse bedrijf Spaces (Urban Tech Night, met een inspirerende toespraak van NS-topman Roger van Boxtel over de toekomst van mobiliteit) en een Urban X avond.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Wegens de *smart cities* thematiek van deze innovatiemissie was er volop aandacht voor MVO-gerelateerde onderwerpen als duurzaamheid, circulaire economie en smart & groene mobiliteit. Hierbij werd er specifiek aandacht gevestigd op triple helix constructie in Nederland, als voorbeeld hoe IMVO vorm gegeven kan worden met betrokkenheid van alle belanghebbenden.

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs

De missie heeft vooral laten zien dat Nederland een stad als New York veel te bieden heeft als het gaat om slimme en duurzame oplossingen, variërend van apps die *big data* gebruiken voor verkeersstromen tot stormvloedkeringen in de kelders van een ziekenhuis en het volledig circulair maken van een woonwijk.

Resultaten en follow-up

- Voor minister Ollongren lag de nadruk tijdens haar eigen programma op duurzame stedelijke ontwikkeling, waar de link nationaal met *smart cities* ook wordt gelegd.
- Nederland gepositioneerd als land met slimme en duurzame oplossingen, met een triple helix propositie: bedrijven, overheden en kennisinstellingen moeten het sámen doen.
- Individuele matchmaking georganiseerd voor 50 deelnemende bedrijven en instellingen, met ter plaatse al enkele investeringsaanbiedingen van VS-zijde.
- Nederlandse bedrijven geïntroduceerd aan New York State, dat voor grote projecten buitenlandse partners en expertise zoekt.

Land	**Frankrijk**
Datum	**19 - 22 mei 2019**
Missieleiding	**Minister Bruno Bruins**
Type missie	**Uitgaande economische missie in combi met de WHA in Geneve**
Delegatie	**22 bedrijven en kennisinstellingen (Life Sciences and Health)**
Achtergrond	**De Paris Healthcare Week is een jaarlijkse beurs voor de Life Sciences & Health (LSH) sector in Frankrijk. Voorafgaand aan de beurs heeft de Minister de World Health Assembly bezocht in Geneve**.

Samenvatting

Van 20 mei tot 29 mei 2019 werd in Geneve de 72e World Health Assembly (WHA) gehouden. Minister Bruins heeft de eerste dag deelgenomen aan de bijeenkomst, alsmede het voorprogramma op 19 mei. Belangrijk thema was toegang tot geneesmiddelen en vaccins, met daarover een door Italië ingediende resolutie over transparantie van prijzen. Daarnaast is er onder andere gesproken over Mental Health & Psychosocial support, refugees and migrants health en Sexual and reproductive health. Na de WHA heeft minister Bruins gedurende twee dagen de handelsmissie die gekoppeld was aan de Paris Healthcare Week geleid. Een deel van de delegatie reisde vervolgens na de beurs door naar Lyon voor een fact-finding missie.

Belangrijkste onderdelen programma
Beursdeelname Paris Healthcare Week: De PHCW is een jaarlijkse beurs voor de Life Sciences & Health (LSH) sector in Frankrijk. Een Nederlandse delegatie van 22 bedrijven en kennisinstellingen, van MKB tot Philips, nam deel aan de beurs. Minister Bruins opende zowel de Holland Lounge als de stand van Philips, daarnaast sprak hij tijdens de conferentie van de Franse federatie van publieke ziekenhuizen (FHF) over geïntegreerde zorg.

Seminar AI & Health: Op dinsdagavond 21 mei werd het seminar AI & Health georganiseerd op de residentie van de ambassadeur. Frankrijk heeft voor Artificial Intelligence, een nationale strategie opgesteld, binnen deze strategie is gezondheid een van de prioritaire toepassingsgebieden. Minister Bruins opende het seminar met een speech over de Nederlandse visie op data uitwisseling voor de ontwikkeling van AI in de zorg. Het is voor Nederland een speerpunt dat data bij de bron blijft, i.e. data 'visiting' i.p.v. data delen. Daarnaast vond er een paneldiscussie plaats over de aspecten van AI in de zorg: wetenschap, juridische zaken en de business case.

Holland Networking Dinner & signing ceremony: Gelegenheid voor de Nederlandse deelnemers om Franse zakenpartners uit te nodigen en nieuwe contacten te leggen. Enkele partijen hebben van deze feestelijke gelegenheid gebruik gemaakt om hun nieuwe contracten en samenwerkingsverbanden officieel vast te leggen tijdens de signing ceremony.

Sportdelegatie: Een sportdelegatie bezocht op 22 mei samen met de minister het Institut National du Sport, de l'Innovation, et de la Performance (INSEP) dé topsportinstelling van Frankrijk om de mogelijkheden voor samenwerking te bespreken.

Fact-finding missie regio Auvergne-Rhone-Alpes: Na de economische missie, reisde op vrijdag 24 mei een kerndelegatie af naar Lyon voor een fact-finding missie. In Lyon spraken zij met lokale clusters over de kansen, voornamelijk in de oncologie en bio-med sectoren.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
MVO en mensenrechten zijn een terugkomend thema tijdens de WHA. Tijdens de missie zijn deze onderwerpen geen specifiek onderdeel geweest van het programma.

Maatschappelijke uitdagingen/SDGs
De stijgende kosten van de gezondheidszorg en op welke manier e-health een bijdrage kan leveren aan het betaalbaar houden zijn voor beide landen van belang en leveren primair een bijdrage aan SDG 3.

Resultaten en follow-up
Het bezoek en de missie hebben een aantal concrete vervolgstappen en ondertekeningen opgeleverd zowel voor bedrijfsleven als voor het beleid, op gezondheid en op sport. Hier wordt de komende periode verdere uitwerking aan gegeven.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.

Land	**Duitsland**
Datum	**20 – 22 mei 2019**
Missieleiding	**Minister Ingrid van Engelshoven, minister Cora van Nieuwenhuizen**
Type missie	**Uitgaande economische missie Mecklenburg-Voorpommeren**
Delegatie	**55 bedrijven uit de sectoren jachtbouw, scheepsbouw en mediatechnologie (creatieve sector)**
Achtergrond	**Economische onderdelen en marge van het officiële werkbezoek van het koninklijk paar**

Samenvatting

Van 20 mei tot en met 22 mei 2019 bracht het koninklijk paar (KP) een werkbezoek aan de Duitse deelstaten Mecklenburg-Voor-Pommeren en Brandenburg, de laatste in een reeks van werkbezoeken aan de verschillende Duitse deelstaten. Om een nieuwe impuls te geven aan de reeds eeuwenlange economische betrekkingen tussen Nederland en Noordoost-Duitsland vond gelijktijdig aan het werkbezoek van het KP een economische missie plaats die in het teken stond van scheeps-, en jachtbouwindustrie en mediatechnologie. De economische betrekkingen tussen Nederland en Mecklenburg-Voorpommeren hangen nauw samen met de maritieme sector en de scheepsbouw. In Brandenburg is de filmindustrie van oudsher een belangrijke culturele sector. Vandaag de dag bestaat er een cluster van bedrijven die op een innovatieve wijze de link weten te leggen tussen audiovisuele media, de filmindustrie en de technologiesector. De totale delegatie bestond uit 55 bedrijven, waarvan 17 in de jachtbouwdelegatie, 20 in de scheepsbouwdelegatie en 18 bedrijven in de creatieve sectordelegatie. Zakelijk missieleider was Jacco Vonhof, de voorzitter MKB Nederland. Hij werd vergezeld door Bas Ort, de sectoraal missieleider voor jachtbouw en scheepsbouw en Barbara Wolfensberger, de sectoraal missieleider voor de creatieve industrie. Kustbescherming, energietransitie en een vitaal platteland zijn thema's die deel uitmaakten van het werkbezoek KP.

Belangrijkste onderdelen programma
- Maritiem symposium en matchmaking (scheeps- en jachtbouw)
- Bedrijfsbezoeken in de Medienstadt Babelsberg/MediaTechhub (mediatechnologie)
- Bezoek KP aan Leibniz Institut für Ostseeforschung Warnemünde (kustbescherming)
- Bezoek KP aan Wissenschaftspark Albert Einstein, Telegrafenberg-Potsdam (energietransitie)

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Tijdens de deelnemersbijeenkomst voorafgaand aan de missies is er gesproken over IMVO, hier zijn bedrijven op geselecteerd.

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs
Tijdens de missie van de scheeps- en jachtbouwdelegatie is de verduurzaming van de sector een terugkerend thema geweest. De creatieve sectordelegatie had de thematische focus van het optimaal zichtbaar, bruikbaar en houdbaar te maken van erfgoed vergroten met behulp van immersieve technieken. De delegatie voor kustbescherming was gericht op het behoud en bescherming van de kustlijn van Mecklenburg-Voorpommeren. De delegatie voor energie besteedde aandacht aan energieopslag en sociale gevolgen van klimaatverandering.

Resultaten en follow-up
Middels de handelsmissie zijn economische kansen gecreëerd voor Nederlandse ondernemers. Concreet:
- Een LoI voor wetenschappelijke samenwerking kustbescherming.
- Twee MoUs met betrekking tot onderwijs en onderzoekssamenwerking op gebied van klimaatonderzoek.
- Twee contracten met betrekking tot de maritieme sector zijn ondertekend voor kunststoftoepassingen en levering masten voor schepen.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd en is nog niet beschikbaar.

Land	**Nederland**
Datum	**3 - 5 juni 2019**
Missieleiding	**Minister Sigrid Kaag, staatssecretaris Mona Keijzer**
Type	**Inkomend – Global Entrepreneurship Summit (GES)**
Delegatie	**1.015 ondernemers, 300 investeerders. Verdeeld over 5 thema's (gezondheid, finance, agrifood, connectivity en water)**
Achtergrond	**Nederland was co-gastheer van de Amerikaanse GES. De 9e editie en voor het eerst in de EU.**

Samenvatting

De GES kende drie doelen:
1. Het operationaliseren van de kabinetsdoelstelling om business te genereren uit de SDG's;
2. Nederland te positioneren als Gateway to Europe;
3. Het versterken van de trans-Atlantische relatie met de VS.

Op basis van deze doelen en de kabinetsbrede beleidsdoelstellingen, BHOS-nota, handelsagenda, GBVS-nota en het missie-gedreven innovatiebeleid zijn 5 inhoudelijke thema's ontwikkeld. Voor zowel Nederland als de VS zijn deze van (geo) economisch belang: Gezondheid, Finance, Agrifood, Connectivity en Water. Tevens was er gekozen voor drie dwarsdoorsnijdende thema's: Industries of the Future (AI, 5G, Robotica), toegang tot kapitaal en Women Empowerment.

De relatie met de VS werd versterkt door intensieve samenwerking met het Witte Huis (Office of Science and Technology, en special advisor to the president Ivanka Trump) en diverse afdelingen van de departments of state, Transport en Health & Human Services en USAID en NASA. De samenwerking beperkte zich niet tot de overheid, ook met Amerikaanse organisaties als CTA (de tech brancheorganisatie) en met bedrijven als Google en Silicon Valley Bank werd nauw samengewerkt. Namens de Amerikaanse overheid bezochten secretary of state Pompeo, secretary of transport Chao, Ivanka Trump en senior Witte Huis adviseur Kratsios de GES.

Doel van de GES was het wereldwijd bevorderen van ondernemerschap. Voor Nederland was de *summit* een unieke kans om Nederlandse bedrijfsleven en vindingrijkheid op een wereldtoneel te positioneren en te laten zien dat ondernemers oplossingen kunnen aandragen voor actuele maatschappelijke uitdagingen die daarmee ook economische groeikansen bieden.

Belangrijkste onderdelen programma

Dealmaking en focus op oplossen van maatschappelijke uitdagingen door innovatie kracht ondernemers was een van de hoofddoelstellingen van de GES. Inzet voor Nederland was daarom een forum te creëren waar zowel ondernemers als CEO's uit het bedrijfsleven, beleidsmakers, en investeerders, samen zouden komen om innovatieve oplossingen te identificeren voor wereldwijde en urgente challenges en waar een marktplaats zou worden gecreëerd voor oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen.

We zijn er samen met de VS en een coalitie van partijen in geslaagd om zowel het beoogde forum als de marktplaats te creëren (zie bijgesloten programma).

De GES bestond uit 75 panels en workshops die door hun intieme setting "matchmaking" faciliteerden. De plenaire opening en afsluiting met top sprekers zoals HM de Koningin, minister Kaag, de CEO van MasterCard Anjay Bangawill, EU Commissaris Moedas, secretary of transport Chao, special advisor to the President Ivanka Trump en de COO van Softbank Marcello Claure waren een call to action.

Deelnemers werden opgeroepen om de GES aan te grijpen om een "business case te maken" van de maatschappelijke uitdagingen. Women empowerment liep van opening tot sluiting als een rode draad door de GES, evenals toegang tot kapitaal en de kansen die de "industrieën van de toekomst" bieden. De 75 inhoudelijke en thematische sessies zijn vormgegeven door de themateams bestaande uit verschillende publieke en private partners samen met hun counterparts aan VS zijde. Door deze inclusieve aanpak werden ca 280 sprekers en experts uit de hele wereld

betrokken hetgeen voor een diverse setting zorgde. De meeste sessies werden als prikkelend ervaren en er was waardering voor de hoge kwaliteit.

Om investeerders aan te trekken werd o.l.v. APG een speciaal "finance team" opgericht bestaande uit investeerders, ondernemers en de Nederlandse Vereniging voor Participatie Maatschappijen (NVP) en experts op het gebied van financiële instrumenten van EZK. Zij organiseerden op de GES een "investor only" bijeenkomst dat meer dan 300 investeerders aantrok en leidde tot diepgaande discussies over de toekomst van "finance" en diversiteit. Thema's waren 'society is your next big client', 'funding the future', 'the changing role of finance', 'purpose and profit', ' return on diversity', 'fintech and investec' en 'investing with impact'.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Negen procent van de deelnemers kwam uit OS landen. USAID was op hoog niveau vertegenwoordigd en verzorgde een eigen sessie over Impact innovation in frontier markets. De Nederlandse inbreng bestond uit bijdragen aan de aan de SDG's gerelateerde thema's en een sessie over duurzaam investeren (Catalyzing Sustainable Commercial Investement).

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs
Voor de VS-administratie en Nederland was het belangrijk dat de GES ging over de businesskansen gerelateerd aan de gekozen thema's. Van Nederlandse zijde werden daarom per thema in een vroeg stadium private sector leads benoemd. Dit waren respectievelijk FME voor Agri-Food, Philips voor Gezondheid, NWP voor Water en Connekt voor Connectiviteit. Zij gingen met bedrijven uit hun respectieve sectoren en de betrokken ministeries aan de slag om uitdagingen te formuleren die op de GES zouden worden geagendeerd. Door de betrokkenheid van het bedrijfsleven kon de VS worden overtuigd dat deze aanpak "dealmaking" voor ondernemers zou faciliteren.

De sector teams hebben de meest urgente challenges binnen hun sector geïdentificeerd, resulterend in 17 'Future Now' sessies op de GES. Voorbeelden zijn '*Tackling Food Losses and Waste, Using water strategically across all industries, Technologies to revolutionize the delivery of healthcare, Energy Storage: From Missing Link to Solution, Autonomous mobility to connect effectively.'* Al tijdens de voorbereidingen op deze "Future Now sessies" werden ondernemers, investeerders en corporates daadwerkelijk samengebracht om oplossingen voor deze uitdagingen te identificeren. Op de GES zelf werden als "sluitstuk" op dit proces de zogenaamde "solution stages" georganiseerd om dealmaking te faciliteren. Dit onderdeel bracht op de GES 5 "coalities" tot stand en meer dan 150 leads.

De aanpak om het programma te structureren langs het oplossen van de meest urgente 'Future Now challenges' binnen SDG gerelateerde thema's was inspirerend. Het werd voor alle deelnemers duidelijk dat maatschappelijke uitdagingen groeikansen voor ondernemers bieden. De GES differentieerde zich hiermee van reguliere ondernemersevents. Door de programmering van de sessies over te laten aan de privaat-publieke thema- teams en experts werden sprekers en experts uit de hele wereld betrokken en was er diversiteit.

Resultaten en follow-up
Nederland heeft het co-gastheerschap van de GES met succes aangegrepen om te laten zien dat de maatschappelijke uitdagingen ook groeikansen voor ondernemers zijn en dat technologie een *force for good* is, met name als het gaat om mondiale uitdagingen. Daarnaast is door de vernieuwende aanpak en de nauwe betrokkenheid van het eigen bedrijfsleven bij de GES, Nederland goed gepositioneerd als "Gateway to Europe" en "innovation hotspot". De GES was een effectieve "omgekeerde handelsmissie". We haalden economische beslissers en smaakmakers naar Nederland. De GES was voor Nederland daarmee een waardevol instrument van economische diplomatie. Uit de eerste resultaten van een eerste enquête onder deelnemers blijkt dat de GES 2019 voor meer dan 76% van de deelnemers aan de verwachting heeft voldaan. De invulling van het programma van de GES heeft bij meer dan 85% van de deelnemers geleid tot nieuwe connecties en nieuwe inzichten. Ongeveer 90% geeft aan dat de algemene indruk van de GES goed of erg goed is. Daarnaast is bij meer dan 60% van de deelnemers de interesse om zaken te doen in Nederland toegenomen en ongeveer 65% van de deelnemers geeft aan dat de GES heeft geleid tot concrete deals of overeenkomsten.

Het postennet werkte actief mee met het werven van "high potential" deelnemers. Ca 60 posten organiseerden rond de GES een eigen netwerk evenement tezamen met de VS Ambassade in hun land. Er zijn twee succesvolle PD-visitors programma's georganiseerd, waarvoor de posten kandidaten voordroegen: een met journalisten en een voor *influentials* (vrouwelijke ondernemers).

De samenwerking met de VS wordt voortgezet met de organisatie van CES Unveiled, op 16/17 oktober in Den Haag en Amsterdam. Tevens heeft na de GES een grote economische missie plaatsgevonden met MP Rutte en minister Bruins naar Boston met 90 bedrijven en 120 deelnemers. Met de thema's Climate Resilience, AI/Robotics en LSH werd voortgeborduurd op de gekozen GES dynamiek. Tenslotte bezocht MP Rutte President Trump voorafgaand aan de missie waar ook werd stilgestaan bij het succes van de GES.

Land	**Japan**
Datum	**9 – 10 juni 2019**
Missieleiding	**Minister Sigrid Kaag**
Type missie	**Uitgaande economische missie**
Delegatie	**15 bedrijven op het gebied van wind op zee, digitale economie en vrouwelijk ondernemerschap**
Achtergrond	**Economische missie**

Samenvatting

Op zondag 9 juni en maandag 10 juni bracht minister Kaag een bezoek aan Tokio. De timing van deze gefocuste economische missie sloot aan bij de gecombineerde G20 ministeriele bijeenkomst Handel en Digitale Economie op 8 en 9 juni in Tsukuba. Voor de missie is gekozen voor een kleine bedrijvendelegatie met 15 bedrijven/ondernemers die al actief zijn in Japan binnen voor het Nederlandse bedrijfsleven kansrijke sectoren/thema's: Digitale Economie, Wind op Zee/Duurzame Energie en Vrouwelijk Ondernemerschap. Door culturele- en taalbarrières en de fysieke afstand is het niet altijd eenvoudig om de Japanse markt te betreden.
Het onlangs in werking getreden Economic Partnership Agreement (EPA) tussen Japan en de EU kan gezien worden als een aanjager voor de verdere verbreding van de economische betrekkingen tussen Japan en Nederland; de mogelijkheden van het EPA werden tijdens de economische missie onder de aandacht van de betrokken bedrijven gebracht.

Belangrijkste onderdelen programma

- *Werkdiner Digitale Economie (9 juni):* Tijdens het werkdiner hebben bedrijven die actief zijn in de digitale economie de kansen en uitdagingen op het gebied van digitalisering/digitale economie met de minister besproken.
- *Ontbijt met Nederlandse bedrijfsleven (10 juni)*: Tijdens ontbijt met lokale Nederlandse vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven werden de Japanse economie, het ondernemersklimaat, belangrijkste sectoren voor Nederland in Japan en ondersteuning van de Nederlandse overheid aan bedrijven besproken met minister Kaag.
- *Vrouwelijk Ondernemerschap Seminar (10 juni):* Tijdens het seminar sprak minister Kaag met Nederlandse en Japanse vrouwelijke ondernemers, overheidsvertegenwoordigers, internationale organisaties en NGO's over het belang van vrouwen voor de economie. Vrouwenparticipatie en vrouwelijk ondernemerschap hebben de politieke aandacht in Japan en worden gezien als onderdeel van de oplossing voor de toenemende vergrijzing en de krappe Japanse arbeidsmarkt. MP Abe heeft speciaal beleid ontwikkeld genaamd *Womenomics* om dit te stimuleren. Ook in Nederland is er aandacht voor vrouwelijk ondernemerschap en gendergelijkheid, zoals in de BHOS-nota en de BHOS handelsagenda waarin vrouwelijk ondernemerschap een dwarsdoorsnijdend thema is.
- *Cybersecurity Seminar (10 juni):* Nederlandse bedrijven en instellingen zijn de afgelopen jaren zeer actief om kansen te verzilveren in de cybersecurity-sector. Met name de uitdaging om kritieke infrastructuur te beschermen in aanloop naar de Olympische Spelen speelt in Japan een stuwende rol. Tijdens het seminar werd een MoU getekend tussen het Japanse TEPCO en Nederlandse Compumatica om samen de elektriciteitssector in Japan te beschermen tegen cyber-aanvallen.

- *Bedrijfsbezoek UltraSuperNew (10 juni):* minister Kaag bezocht reclame/advertising bureau UltraSuperNew. Hier werd een presentatie gegeven over het betreden van de Japanse markt, de Aziatische en Japanse reclamewereld en de Japanse cultuur.
- *Seminar Wind op Zee (10 juni):* De Japanse offshore wind sector is in opkomst in Japan nu dit met wetgeving mogelijk is gemaakt. Er bestaan voor Nederlandse bedrijven kansen in deze sector. Tijdens het seminar Wind op Zee waren belangrijke spelers, zowel overheidsvertegenwoordigers en bedrijfsleven, uit de industrie aanwezig. Voorafgaand aan het seminar sprak minister Kaag met de acht deelnemende Nederlandse bedrijven over de sector, de ambities en uitdagingen in Japan. Het seminar werd afgesloten met een tekenceremonie waarbij drie B2B MoU's werden getekend.
- *Netwerkreceptie (10 juni):* Tijdens de afsluitende netwerkreceptie op de residentie waren relaties van de deelnemende bedrijven, G20-relaties en hoog ambtelijke vertegenwoordiging van METI aanwezig. Bijzonder was de aanwezigheid van Japanse minister Katayama, onder meer verantwoordelijk voor gendergelijkheid en empowerment van vrouwen en de enige vrouw in het Japanse kabinet.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Tijdens het seminar Vrouwelijk Ondernemerschap was aandacht voor de positie van vrouwen op de Japanse en Nederlandse arbeidsmarkt en gendergelijkheid.

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs
Verschillende maatschappelijke uitdagingen en SDGs kwamen aan de orde tijdens de missie:
- Seminar Vrouwelijk ondernemerschap: SDG 5 - Gendergelijkheid,
- Seminar Wind op Zee: SDG 7 - betaalbare en duurzame energie
- Digitalisering & Cybersecurity

Resultaten en follow-up
- Aanhalen en verbreden van economische betrekkingen met Japan, een soms nog moeilijk te betreden, maar interessante markt (behorend bij de top 25 voor Nederland prioritaire markten).
- Aandacht voor en inzicht in de kansen en uitdagingen in de Offshore Windenergie sector voor Nederlandse bedrijven op de Japanse markt.
- Aandacht voor Vrouwelijk Ondernemerschap en Gendergelijkheid in zowel Japan als Nederland. Uitwisseling van *best practices* en inzichten die gebruikt worden voor de verdere ontwikkeling van Nederlands beleid en inzet op dit thema.
- Tijdens het bezoek zijn vier B2B overeenkomsten getekend op het gebied van Windenergie en Cybersecurity in het bijzijn van de minister.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.

Land	**Ierland**
Datum	**13 – 14 juni**
Missieleiding	**Minister Kaag (politiek), Jacco Vonhof (zakelijk, als voorzitter MKB-Nederland)**
Type missie	**Uitgaande economische missie**
Delegatie	**20 bedrijven uit de sectoren havenontwikkeling en maritieme infrastructuur**
Achtergrond	**Economische onderdelen en marge van het staatsbezoek van het koninklijk paar (12 – 14 juni)**

Samenvatting
Van 12 juni tot en met 14 juni heeft het koninklijk paar (KP) een uitgaand staatsbezoek gebracht aan Ierland, voor het eerst sinds 29 jaar. Van 13 – 14 juni is een parallelle economische missie meegereisd om de banden met Ierland in het post-Brexit tijdperk in Europa te versterken. Nederland en Ierland zijn goede partners in de EU in een tijd van dreigende fragmentatie. Nederland fungeert als politieke en handelsbrug naar continentaal Europa en Ierland kijkt sterk

naar Nederland (en met name ook naar Frankrijk en Duitsland) waar het gaat om samenwerkingspartners in de EU. In het verlengde daarvan is Ierland voor Nederland een belangrijkere partner geworden in EU verband (nieuwe EU coalities).

Hoofddoel van de uitgaande parallelle economische missie was om in te spelen op veranderingen van logistieke stromen post-Brexit, met name in de sectoren havenontwikkeling en maritieme infrastructuur. Nu loopt ongeveer 80% van de Ierse export richting het Europese continent via de Britse landbrug. Om Britse havens na de Brexit te vermijden zijn Ierse bedrijven reeds begonnen met directe vaarroutes tussen Ierland en het Europese vasteland en is het streven om het aantal verbindingen te verhogen. De Ierse Regering presenteerde in februari jl. binnen hun National Planning Framework een investeringsplan voor de havens Dublin en Cork voor ca. 300 mln. Gedurende de missie werden kansen geïnventariseerd voor Nederlandse bedrijven bij de verbetering en uitbreiding van Ierse havens en kansen voor Ierse bedrijven die zich in Nederland willen vestigen.

Daarnaast bevatte het staatsbezoek economische componenten gericht op het ondersteunen en versterken van de banden tussen Nederlandse bedrijven met kennisinstellingen in Ierland, waarbij speciale aandacht uitging naar samenwerking op het terrein van landbouw, IT en start-ups.

Belangrijkste onderdelen programma

Uitgaande missie

- Op het terrein van havenontwikkeling en de maritieme infrastructuur zijn tijdens de missie 20 Nederlandse bedrijven in contact gebracht met Ierse partners. Matchmaking bijeenkomsten in beide steden en een grote zakelijke bijeenkomst in aanwezigheid van minister Kaag hebben bijgedragen aan het versterken van kennis onder de Nederlandse bedrijven over de Ierse markt. De verwachting is dat dit positief zal bijdragen aan de voorbereiding door Nederlandse bedrijven voor tenders voor de van de haven van Dublin. In aanwezigheid van het koninklijk paar zijn twee MoU's ondertekend die verdere Nederlandse – Ierse samenwerking in deze sector ondersteunen. Een aantal deelnemende Nederlandse bedrijven heeft aangegeven te verwachten dat de contacten tijdens de missie op korte termijn tot daadwerkelijke contracten zullen leiden.

Economische elementen

- Op het gebied van landbouw/duurzaamheid zijn in aanwezigheid van het KP vier showcases getoond waarop Nederland en Ierland elkaar iets te bieden hebben. In deze sector is de samenwerking tussen een aantal kennisinstituten (waaronder tussen TNO en Teagasc en tussen de WUR en Teagasc) versterkt.
- Op het gebied van IT/start-ups vond in aanwezigheid van het koninklijk paar is een bezoek aan Dogpatch Labs georganiseerd. Hierbij werd ingegaan op bestaande samenwerkingsverbanden tussen Nederland en Ierland in de IT-sector. Zo werken Dublin en Amsterdam Smart Cities samen voor de uitrol van 5G in voetbalstadions voor het EK 2020, en gebruikt Unilever de Ierse markt als testgebied voor technische innovatie in de retailsector. Daarnaast werd aandacht besteed aan het belang van opleidingen in de IT-sectoren en werd stilgestaan bij kansen en uitdagingen voor (jonge) hoogopgeleide migranten in Ierland in de IT-sector.

IMVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel

Bij de start van de missie is aandacht besteed aan het belang van IMVO en alle deelnemers hebben informatie over IMVO ontvangen in de missie app die de missiedeelnemers tijdens de missie gebruiken.

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs

Ierland en Nederland hebben het klimaatakkoord van Parijs ondertekend en zich gecommitteerd aan de SDG-doelstellingen van de VN. De maritieme sector/zeevaart is op beide terreinen een relevante sector. De mogelijke Nederlandse – Ierse samenwerking tussen bedrijven die tijdens het staatsbezoek is besproken richtte zich in belangrijke mate op vraagstukken van duurzaamheid (hoe kunnen nieuwe technologieën binnen de sector bijdragen aan CO2 reductie en de SDG's).

Resultaten en follow-up
De volgende overeenkomsten zijn getekend:

- MoU tussen Amsterdamse Haven en Port of Cork betreffende samenwerking o.a. op het gebied van haven- ontwikkeling en management, mitigatie van impact Brexit, Cruise-ontwikkeling;
- Contract tussen Micro Elektronische producten B.V. (MEP) en Sigma Wireless betreffende Emergency Voice Communication System voor nieuwe luchtverkeerstoren van Dublin Airport;
- MoU tussen SkyNRG (de biokerosine spin-off van KLM) en University of Limerick betreffende Samenwerking gericht op het stimuleren van technologische ontwikkelingen rond duurzame bio brandstoffen in Ierland.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.

Land	**Nigeria**
Datum	**9-12 juli 2019**
Missieleiding	**Minister Sigrid Kaag, Loek Hermans (zakelijk, boegbeeld Topsector Tuinbouw**
Type beurs/missie	**Uitgaande economische handelsmissie**
Delegatie	**34 bedrijven en kennisinstellingen,**
Achtergrond	**Handelsmissie gericht op land- en tuinbouw en sustainable cities**

Samenvatting

Van 9 tot 12 juli leidde minister Kaag een handelsmissie naar Nigeria bestaande uit 34 bedrijven, drie startups en drie kennisinstellingen. Ter ondersteuning van de belangrijke land- en tuinbouw component vervulde Loek Hermans, voorzitter Topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen, de rol van zakelijk missieleider. De combinatie van bedrijven en kennisinstellingen in deze missie is tot stand gekomen vanwege de toegevoegde waarde die deze benadering oplevert op de Nigeriaanse markt.

De handelsmissie heeft bijgedragen aan de verdieping van de economische relaties met name op het vlak van land- en tuinbouw en daarnaast de basis gelegd voor het ontwikkelen van nieuwe kansen voor Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen op het terrein van de omvangrijke stedelijke ontwikkeling in Nigeria. Tijdens een bijeenkomst met Nederlandse ministeries (LNV en BZ) en het Nigeriaanse ministerie van Landsbouw is overlegd over de kansen die de 'Dutch Diamond' benadering (overheid-kennisinstellingen-bedrijfsleven-maatschappelijk middenveld) kan bieden voor Nigeria. Door dit overleg en kennisoverdracht wordt bijgedragen aan Nigeriaanse beleidsvorming die ook ten goede komt aan de kansen voor Nederland in Nigeria.

Minister Kaag woonde de openingsbijeenkomst met de Nederlandse deelnemers bij en legde de nadruk op de kansen die duurzame oplossingen en innovaties bieden voor voedselzekerheid in de regio. In een aantal sectorspecifieke workshops zijn door Nigeriaanse en Nederlandse deelnemers kansen en uitdagingen in de landbouw, tuinbouw en elektronische afvalrecycling nader in kaart gebracht. Door middel van diverse matchmakingsessies, waaronder in Lagos, hebben deelnemers aan de missie een netwerk met mogelijke zakenpartners opgebouwd.

De bedrijven uit de land- en tuinbouwsector brachten in de deelstaat Ojo een bezoek aan het gerenommeerde International Institute of Tropical Agriculture (IITA) en een bezoek aan een tweetal Nederlandse bedrijven die reeds actief zijn in de Nigeriaanse land- en tuinbouwsector.

Belangrijkste onderdelen programma
- Bilateraal gesprek Kaag en vice-president Osinbajo over o.a. ontwikkeling van landbouwsector.
- "Dutch Diamond"-bijeenkomst met Nigeriaanse ministerie van Landbouw.
- Matchmaking en bijeenkomsten voor deelnemers met mogelijke Nigeriaanse zakenpartners.
- Bedrijfsbezoeken ter ondersteuning van kennisopbouw voor deelnemers aan de missie.

MVO/mensenrechten/koppeling hulp en handel
Deelnemers hebben de OESO-richtlijnen onderschreven en het belang hiervan is besproken tijdens de door RVO georganiseerde voorafgaande deelnemersbijeenkomst. In dezelfde bijeenkomst heeft Both Ends een toelichting gegeven op de risico's in relatie tot landrechten. Minister Kaag heeft in haar gesprekken en in haar publieke optredens gewezen op verantwoordelijkheid voor de publieke en private sector om steun te verlenen aan een versterkt ondernemingsklimaat, productkwaliteit, lonen, arbeidsomstandigheden en transparantie.

Maatschappelijke uitdagingen / SDGs
De missie heeft zich met name gericht op de kansen om een bijdrage te leveren aan SDG 2:geen honger, SDG 7: betaalbare en duurzame energie en SDG 11:duurzame steden en gemeenschappen. Zo kunnen Nederlandse tuinbouwtoepassingen een bijdrage leveren aan de voedselzekerheid in Nigeria door een hogere productie voor boeren te bewerkstelligen via het gebruik van veredelde zaden. Ook op het terrein van duurzame stedelijke ontwikkeling kunnen Nederlandse bedrijven een bijdrage leveren, bijvoorbeeld door duurzame energieopwekking door het leveren van off-grid zonnepaneelsystemen aan Nigeriaanse mkb's en huishoudens.

Resultaten en follow-up
- Intensiveren van economische betrekkingen met Nigeria. Nigeria blijft een uitdagende markt waar de Nederlandse overheid een nadrukkelijke rol heeft om drempels te verlagen.
- Kansen gecreëerd op het terrein voor land- en tuinbouw en voor stedelijke ontwikkeling.
- Matchmaking sessies hebben geleid tot nieuwe zakelijke contacten voor deelnemers.
- Ondertekening MoU tussen een Nederlands zuivel trainingscentrum en een Nigeriaanse melkveehouderij voor kennisoverdracht met betrekking tot de melkproductie- en verwerking.
- Ondertekening MoU tussen een Nederlands bedrijf en de Nigeriaanse milieu-autoriteiten. Hiermee heeft het bedrijf een vergunning verkregen om elektronisch afval te exporteren voor recycling-doeleinden.

Factsheets RVO
Missies uitgevoerd door RVO worden in de regel 3 maanden na afloop geëvalueerd, deze factsheet is bijgevoegd.